

Застосування кейс-методу при викладанні психологічних дисциплін майбутнім вчителям

Анотація. В статті описано можливості використання кейс-методу під час вивчення психологічних дисциплін в педагогічному ВНЗ, визначено структуру кейсу, основні переваги та недоліки методу, прописано завдання та умови, запропоновано приклади застосування на заняттях з психології.

Ключові слова: кейс-стади, кейс-метод, навчання психологічних дисциплін, майбутні вчителі.

Аннотация. В статье описано возможности использования кейс-метода при изучении психологических дисциплин в педагогическом вузе, определена структура кейса, основные преимущества и недостатки метода, прописаны задачи и условия, предложено примеры применения на занятиях по психологии.

Ключевые слова: кейс-стади, кейс-метод, навчання психологічних дисциплін, будущие учителя.

Summary. The article describes the possibility of using the case method in the study of psychological disciplines in pedagogical high school, case study determined the structure, the main advantages and disadvantages of the method, prescribed tasks and conditions offered to application examples in the classroom for psychology.

Keywords: case-study, case-method, case-situations, study psychology, future teachers.

Актуальність. З введенням нових освітніх стандартів в сфері вищої освіти кількість часу на самостійну роботу студентів значно збільшилась, тим самим передбачаючи значну індивідуалізацію навчального процесу при активній позиції особистості студента в процесі навчання. Сучасний вчитель може бути ефективним лише тоді, коли він володіє не лише професійними знаннями, вміннями та навичками з предмету, а також має певний рівень психологічних знань, необхідних в навчально-виховному процесі. При вивченні психологічних дисциплін необхідно організувати самостійну роботу таким чином, щоб кожен студент-майбутній педагог мав можливість опанувати навчальний матеріал з окремих тем на необхідному рівні, залежно від його здібностей й індивідуальних особливостей.

Останнім часом значного поширення набули активні методи навчання (метод проектів, комп'ютерне моделювання, ділові ігри, метод мозкового штурму, тренінги тощо), які дозволяють збільшити якість засвоєного матеріалу. У вітчизняному освітньому просторі малопоширеним є кейс-метод, незважаючи на те, що він є досить популярним за кордоном. Наприклад, в окремих закладах США доля використання кейс-методу в навчальному процесі становить понад 60-70%. Лише в останні десятиліття з'явилися окремі розробки щодо використання цього методу в пострадянських країнах. Зокрема це роботи О. М. Долгорукова, В. В. Лободи, О. Г. Смолянинової, Ю. П. Сурміна, В. В. Ягоднікової. Крім того, існує обмежена кількість досліджень Л. В. Лежніної, Т. А. Мадієвої, Е. І. Серпіонової, які присвячені застосуванню кейсів в навчанні психологічних дисциплін.

Мета статті – аналіз можливостей кейс-методу в практиці навчального процесу підготовки майбутніх вчителів при викладанні психологічних дисциплін.

Кейс-метод - це метод активного навчання на основі реальних ситуацій. Перевагою кейсів є можливість оптимально поєднувати теорію і практику, що є досить важливим при підготовці фахівця. Крім того, цей метод дозволяє перейти від традиційної моделі навчання, центрованої на викладачеві, до інтерактивної, де головну роль починає відігравати сам студент. Реалізація кейс-методу на заняттях з психологічних дисциплін сприяє формуванню професійної готовності майбутніх вчителів до роботи в школі, готовності оволодівати системою знань і умінь й творчо їх використовувати в діяльності. В ході вирішення кейсу студенти вчаться кваліфіковано і незалежно вирішувати фахові завдання; обирати найбільш ефективні способи поведінки залежно від конкретної ситуації тощо.

Кейс-метод необхідно відрізнити від кейс-стаді, оскільки він є її різновидом, хоча в літературі є думки про синонімічність цих термінів. А. П. Панфілова вказує, що разом з тим вони обидва є різновидами технології аналізу ситуацій для активного навчання. Крім того, якщо порівнювати кейси і учбові завдання, то завдання в основному передбачають єдине правильне рішення проблеми, тоді як кейси мають багато альтернативних варіантів розв'язання.

В. В. Ягоднікова визначає наступні навчальні завдання кейс-методу:

- набуття навичок використання теорії для аналізу практичних проблем;
- формування навичок оцінювання ситуації, вибір та організація пошуку основної інформації;
- вироблення умінь формулювати запитання і запитів;
- вироблення умінь розробляти декілька варіантів рішень для реалізації дії;
- формування навичок та прийомів всебічного аналізу ситуацій, прогнозування способів розвитку ситуацій;
- формування умінь самостійно приймати рішення в ситуаціях невизначеності;
- формування умінь та навичок конструктивної критики [9].

І. Катерняк, В. Лобода, Л. Острівна вивчали використання кейс-методу у ВНЗ і встановили, що в результаті підвищується учбова мотивація, а також успішність, оскільки студенти бачать власні успіхи у вивченні предмету. Крім

того, поєднання ситуаційних вправ та комп'ютерних симуляцій сприяє можливостям викладача враховувати індивідуальні особливості студентів. Але поряд з тим, автори вказують, що кейс-метод не може повністю замінити традиційні види занять у ВНЗ, а лише вдало доповнює їх [5].

Застосування кейс-методу потребує досить серйозної підготовки викладача. Серед спеціальних умов, які дозволяють ефективно використовувати кейс-метод В. В. Ягоднікова визначає наступні:

- забезпечення досить значної складності пізнавальних проблем, які необхідно розв'язувати студентам;
- створення викладачем системи запитань щодо проблеми, які сприятимуть активізації студентів до пошуку розв'язання;
- створення атмосфери психологічного комфорту, яка дозволить студентам вільно висловлюватись, не боячись помилок;
- відведення часу на осмислення можливостей розв'язання проблеми;
- організація підготовки викладачів до використання методу [9].

Оскільки в ході обговорення кейсу студенти значний час спілкуються в підгрупах, а потім і групі в цілому, то важливим є вдосконалення їх умінь надання та отримання зворотнього зв'язку. В. Духневич пропонує в процесі вирішення завдання кейсу дотримуватися студентам правил

- надання зворотнього зв'язку:

1. Зворотній зв'язок повинен бути конкретним і належати до ситуації, стосуватися дій і висловлювань партнерів.
2. Враховуйте емоції та особливості сприймання іншого.
3. Не давайте оцінку висловлюванням і поведінці інших.
4. Пропонуйте зворотній зв'язок в прийнятній формі.

- отримання зворотнього зв'язку:

1. Визначте питання, щодо яких хотіли б отримати зворотній зв'язок.
2. Покажіть вашу готовність отримати зворотній зв'язок.
3. Вислухайте повністю, а тільки потім реагуйте.
4. Не захищайтеся і не виправдовуйтеся. Здійсніть аналіз, отриманої інформації [2].

Р. Йін вказує на доцільність використання кейс-методу для обговорення та аналізу наступних різновидів професійних ситуацій:

- для пояснення причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють необхідність інтервенцій в реальній ситуації;
- для дослідження ситуацій, в яких виконані дії не призвели до необхідного результату;
- для опису реальних умов, в яких відбувалася вказана дія;
- для опису самої дії [10].

В науковій літературі представлені різні погляди на структуру кейсів, але, на нашу думку, досить доречним є варіант Ю. П. Сурміна, який зазначає, що кейс повинен включати:

1. Сюжетну частину, яка повинна містити чітку сукупність дій, що розкривають зміст кейсу.

2. Інформаційну частину, яка включає необхідну для аналізу кейсу ситуацію.

3. Методичну частину, яка має містити роз'яснення щодо місця кейсу в курсі навчальної дисципліни та завдання з аналізу кейсу [7].

Т. О. Мадієва пропонує на заняттях з психології використовувати наступні етапи по роботі з кейс-методом:

- ознайомлення студентів зі змістом кейсу 5-7 хв.;

- самостійна робота студентів в підгрупах з матеріалами кейсу (ідентифікація проблеми, формулювання можливих альтернатив, варіанти рішення або рекомендованих дій) 20-25 хв.;

- презентація та експертиза результатів підгруп на загальній дискусії (в межах навчальної групи) 10 хв.;

- підведення підсумків 5 хв [3].

На нашу думку, матеріалами для створення кейсів до занять з психологічних дисциплін можуть бути ситуації з педагогічної практики вчителів, консультативної практики психолога, щоденникових записів з блогів чи інтернет-щоденників, відеофрагменти навчальних чи художніх фільмів, уривки текстів з художньої літератури, газет чи журналів.

Є. І. Серпіонова пропонує використовувати діагностичні та навчальні кейси при вивченні психології. На її думку, діагностичні кейси можна використовувати на початку і в кінці вивчення курсу, в результаті їх застосування виявляється рівень психологічної освіченості учнів чи студентів. Навчальні кейси рекомендовані до залучення в навчальний процес з метою стимулювання мотивації з отримування психологічного знання, а також встановлення зв'язку між теорією і практикою [6, с. 127].

Розглянемо кейс 1, який можна використовувати як навчальний при вивченні теми «Соціально-психологічний аналіз конфліктної взаємодії» з курсу соціальної психології.

Ситуація для кейсу 1. Учитель впевнено відчинив двері 9-А класу, зайшов, учні дружно встали. Вони стояли як за командою «струнко», тільки у деяких чомусь були опущені очі. Вчитель підійшов до столу і відчув, що червоніє, що не може опанувати себе, що хвилюється. На великому листі був намальований його портрет. Намальований майстерно, талановито, правда, трохи карикатурно. Увесь клас з особливою увагою слідкував за кожним його рухом.

Вчитель не знав, що робити. Як реагувати на виклик? (за О. Є. Кондратенковим). На вашу думку, як можна вчинити в такій ситуації?

Кейс №2 можна використати при вивченні педагогічної та соціальної психології майбутніми вчителями. В ході розв'язання кейсу студенти набувають необхідних професійних компетенцій, розробляють стратегії поведінки в подібних ситуаціях.

Ситуація для кейсу 2. На уроці англійської в 6-б класі біля дошки відповідав Сашко.

- Молодець! - похвалив його вчитель, - адже можеш вивчити, якщо захочеш. Ставлю тобі 9 балів. А ось за самотійну роботу 5 балів так і не виправив.

- Олег Петрович, - перервав Сашко вчителя, - а ви мені замість 9 і 5 поставте дві сімки. В сумі ж все одно 14 виходить.

Вчитель розгубився, час ішов, Сашко наполягав на своєму, почалася суперечка між учнем та вчителем. Прозвенів дзвоник, урок залишився незавершеним. Які існують конструктивні варіанти розв'язання цієї ситуації?

В основі кейса №3 лежать обставини, які ґрунтуються на досить поширених випадках зі шкільного життя, які пов'язані з ситуаціями списування та реакції на це вчителя та інших учнів.

Ситуація для кейсу 3. У редакцію онлайн-журналу надійшов лист від мами хлопчика: "Дорога редакціє! Дуже прошу вас допомогти мені розібратися, чи правильно вчинив мій син. Навчається він у 7 класі. Позавчора, прийшовши зі школи, він розповів мені про випадок, що стався на уроці географії. Учителька викликала до дошки дівчинку і попросила її написати на дошці назви річок Європи. Дівчинка увесь час підглядала і списувала всі назви з карти. Учителька цього не помітила і сказала: "Молодець! Ставлю тобі десять!" Тоді мій син підняв руку і сказав, що дівчинка усе списала. Учителька запитала в дівчинки: "Це правда?" Та нічого не відповіла й опустила голову. Ніна Іванівна зрозуміла, що її обдурили, і замість десяти балів поставила чотири. Вислухавши розповідь сина, я чомусь не сказала, правий він, чи ні, але увесь час думала: міг би і чи повинен був він вчинити по-іншому? Допоможіть мені розібратися в цьому".

Що б ви порадили матері хлопчика? Чи правильно вчинив учитель?

Крім вказаної вище класифікації кейсів існують й інші. Зокрема, Л. В. Лежніна пропонує власну класифікацію різновидів кейсів, які можна використовувати для підготовки вчителів і практичних психологів:

- ілюстративні кейси, котрі демонструють проблему, концепцію чи рішення (можуть використовуватися на лекціях в якості вступу).

- Кейси, що навчають аналізу та оцінці (розвивають навички слухання, спостереження, діагностики та прогнозування).

- Кейси, що навчають розв'язанню проблеми і прийняттю рішень.

Автор зазначає, що можливим є використання екзаменаційного кейсу, який передбачає певну проблемну ситуацію, що повинні розв'язати студенти, визначивши різновид проблеми, сформулювавши гіпотези щодо можливих причин явища, запропонувавши необхідні діагностичні методи, а також сформувавши психолого-педагогічні рекомендації [4, 69-70].

Приклади завдань екзаменаційного кейсу з курсів вікової, педагогічної та соціальної психології можуть бути наступними:

Ситуація для кейсу 1. Син такі концерти влаштовує, що Станіславському і не снилися! Мого хлопчика ніби підмінили, раніше слухняний, усміхнений хлопчик перетворився на примхливого, норавливого нехочуху. Свідомо протестує проти кожної дії або слова в його бік. А трохи щось заборониш – істерика.

Намагається досягти всього криком. Трохи не по його, відразу починає кричати, вигинається дугою, починає зі злістю кидати іграшки. А недавно у нього з'явилася нова фішка, став просто театралью падати на підлогу і репетувати. починаю його піднімати і брати на руки, він мене відштовхує, відпускаю - падає знову на підлогу. Я вже стала в цей момент виходити в іншу кімнату, так він хвилину-дві покричить, дивиться, що глядачів немає, встає і вже спокійно йде за мною. А тепер такі концерти на публіку став робити і на вулиці.

Визначте, якого віку хлопчик? Чим можна пояснити такі особливості поведінки дитини? Що можна порадити мамі?

Даний кейс може бути запропонований для перевірки знань з курсу вікової психології і можливостей використання їх на практиці. Для його вирішення студенти повинні мати певний рівень знань щодо періодизації вікового розвитку, кризових періодів, симптоматики криз, а також вміти знаходити способи конструктивної поведінки батьків у вказаній ситуації.

Ситуація для кейс 2. Виконавши дослідження неофіційної структури колективу учнів 11-А класу, класний керівник виявив, що найбільшим авторитетом серед хлопців користується нетовариський Сергій, а дуже активний Олег отримав всього три вибори. Олег – староста класу.

Чи можна на підставі цього сказати, що Олег обраний в актив класу неправильно і його потрібно замінити Сергієм? Як повинен вчинити класний керівник?

Вказаний екзаменаційний кейс може бути використаний для з'ясування рівня знань та умінь студентів з курсу «Соціальна психологія». Зокрема, студенти повинні розуміти особливості функціонування малої групи, її формальної та неформальної структури, авторитету членів групи, а також застосування методу соціометрії тощо.

Висновки. Кейс-методу є досить ефективним в навчально-виховному процесі внз, але його застосування потребує високого рівня професійної компетентності викладача. Застосування кейс-методу на заняттях з психологічних дисциплін стимулює внутрішню мотивацію студентів, крім того підвищує їх успішність. В подальшому планується розробка кейс-ситуацій для різних курсів психології, що викладаються в педагогічному виші.

Список використаних джерел

1. Долгоруков А. М. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения / Александр Михайлович Долгоруков. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vshu.ru/lections.php?tab_id=3&a=info&id=2600 / evolkov.net/learn/.../case.study.html
2. Духневич В. М. Використання психологічних комунікативних кейсів в учбовому процесі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psy-lpr.at.ua/Materials/dukhnevich_v.m-vikoristannja_psikhologichnikh_komu.pdf
3. Мадиева Т.А. Реализация кейс-метода при изучении социальной психологии / Т. А. Мадиева / Новые образовательные технологии . Том I.

Профессиональное образование : материалы Международной заочной научно - практической конференции. / гл . ред . Баранов А.С. – Чебоксары : ЦДИП «INet», 2012. – С. 206- 207 с.

4. Лежнина Л. В. Кейс-метод в обучении педагогов-психологов: научно-методический аспект / Л. В. Ленжина // Наука и школа. – 2008. – №5. – С.68-70.

5. Лобода В. В. Особливості впровадження активних методів навчання (кейс-метод та симуляційні ігри) у віртуальних середовищах (e-Learning) [Електроний ресурс] / І. Катерняк, В. Лобода, Л. Острівна // Інформаційні засоби навчання для підвищення якості економічної освіти. – Суми, Сумський державний університет, 2004. – Режим доступу до журн. : <http://www.udl.org.ua>

6. Серпионова Е. И. Опыт обучения психологии с применением технологии «кейс-стади» в старших классах / Е. И. Серпионова // Известия Волгоградского государственного технического университета. Сер.: Проблемы социально-гуманитарного знания. – 2010. – N 9. - С. 122–128.

7. Ситуационный анализ, или анатомия кейс-метода / Под ред. Сурмина Ю. П. – Киев: Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.

8. Смолянинова О. Г. Дидактические возможности метода case-study в обучении студентов / О. Г. Смолянинова // Гуманитарный вестник. – Красноярск, 2000. – С. 15-19.

9. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців / В. В. Ягоднікова / [Електроний ресурс]. – Режим доступу: www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm

10. Yin R. Case study research: Design and methods. Thousand Oaks, CA: Sage Publishing, 2009. - 219.